

besønderligt, at han har oversat den noget nær vigtigste Kilde til Oplysning om denne Begivenhed, nemlig den kongelige Raads Lic. jur. Caspar Paslicks samtidige og udførlige Beretning, skjønt den er trykt i et Tidsskrift, som er Udgiveren noksom bekjendt, nemlig i Michelsens Archiv für Staats- und Kirchengeschichte der Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg. III, 339—70. Hvad Hieronymus Osius har skrevet om Krigen er væsenlig kun stilistiske Omarbejdelser af Øjenvidnet Paslicks Beretning. Bortset fra slige mindre Mangler og fra den Omstændighed, at Udgiveren ofte kun har haft Afskrifter og sjældnere selve Originalerne til sin Raadighed, indeholde disse „Urkunden“ dog saa mange gode historiske Bidrag, at Udgiveren fortjener Tak for den derpaa anvendte Tid og Flid.

H. Rørdam.

Danske Samlinger for Historie, Topographie, Personal- og Litteraturhistorie, udgivne af Chr. Braun, O. Nielsen og A. Petersen. 1 Bind. Kiøbenhavn 1865—66: 413 Sider. 2. Bind. Kbhvn. 1866—67: 398 Sider. 3. Bind. Kbhvn. 1867—68: 396 S. Gyldendalske Boghandel (F. Hegel). Svo.

Saa mange Materialier og Samlinger af Kildeskrifter til vor Historie, der end, især i ældre Tider, ere udgivne: er der dog, som Enhver veed, der har gjort et nok saa løseligt Studium af en hvilkenksomhelst Periode, endnu stedse Meget at samle, og endnu Mere at ordne, og at bearbejde, for at faae et nogenlunde klart og livligt Billede af hvorledes det har seet ud i Kirken, i Skolen, i Staten eller Folkelivet, i denne eller i hiin Tidsalder. Til flere Perioder savnes mange og væsentlige Kilder, eller de ere i alt Fald

ikke opsøgte eller ordnede, og det tør vel siges, at, jo mere man nærmer sig vor egen Tid, desto sparsommere flyde Kilderne til Kundskab endog om de vigtigste og lærerigste Tildragelser. Og skulde man troe det: hvad der er skeet i de foregaaende Aarhundreder, og hvad der fortælles fra Christian IVs Tid, at man tog Papirer af Archiverne, og anvendte dem til Fyrværkerisager, det Samme er gientaget i en Tid, som ikke ligger mere end nogle og halvtredsindstyve Aar fiern fra vor Levealder? Nyborg Amts gamle Archiv, der i sin Tid var opsat enten i Klokketaarnet i Faaborg, eller i Klosterkirken i Svendborg, er i Krigsaarene 1807—14 blevet anvendt til Patroner. (Aktstykker udg. af Fyens Stifts literære Selsk. (I. II. Odense 1843—45), II. Fort. S. IV.). Saa ofte har der ogsaa været klaget over den i vor historiske Literatur herskende Mangel paa samtidige Optegnelser af og om de paa Begivenhedernes Skueplads fremtrædende Personer. „Saadan er Historiens og Biographiens Tilstand heri Danmark“, skrev før Fem og Tyve Aar siden Molbech, ved at omtale det Mørke, der hviler saavel over Samlingen og Tilvæksten af den store, Grev Otto Thott tilhørende Bogsamling, som over den berømte, virksomme og fortiente Eiers Privatliv, „saa at af hans hele rige Efterladenskab er, hvad ham selv angaaer, neppe et Blad tilovers, der kunde oplyse hans Levnet“ (Videnskabernes Selskabs Historie i dets første Aarh. 1742—1842. Kbh. 1843. S. 158). Lignende Klager ere ofte førte. Det var disse Hensyn, som fremkaldte de Danske Samlinger, hvis Udgivere, hver i sin Stilling, have daglig Leilighed til at benytte Bibliothekerne og Archiverne; „idet de saae, hvormange interessante Bidrag der endnu ere ubenyttede, opstod Ønsket hos dem om, ved forenede Kræfter, at bringe, idetmindste Noget deraf, til større Kundskab“. De have i at udføre deres Forsæt, som er: „at meddele utrykte Sager, som maae antages at være af Interesse, og som kunne enten bringe noget ganske Nyt frem, eller stille hvad der tidligere er kiendt, i et klarere og bedre Lys“, taget de Suhmske Samlinger og disses Fortsættelse til Forbillede, saaledes, at

Bidragene optages ikkun med de nødvendigste orienterende Bemærkninger. „Grændsen for hvad der gives, er, for at giøre Indholdet saa righoldigt som mueligt, dragen meget vid, og Tiden, udover hvilken Udgiverne ei ville gaae, er rykket indtil eet eller to Decennier ned i det nittende Aarhundrede. Foruden hidtil utrykte Stykker, vil der blive givet biographiske Oplysninger til den danske Literaturhistorie; af og til vil der blive meddeelt selvstændige, historiske, topographiske og literære Afhandlinger af mindre Omfang, og nu og da ville meget sieldne ældre Smaaskrifter af Vigtighed blive optrykte. I det Hele vil der blive stræbt efter, at Indholdet kan blive afvexlende og interessant“. Forord til 1. B.

Trende Bind foreligge nu af disse „Samlinger“, og Referenten skønner ikke rettere, end at Udgiverne have indfriet deres Løfte i Fortalen til 1ste Bind, om Indholdets Mangfoldighed og Interesse. De have ogsaa været saa heldige at vække endeel Opmærksomhed for deres smukke og patriotiske Foretagende, hvilket især har viist sig i, at man fra forskellige Sider er kommen dem imøde med Bidrag af megen Interesse. Vi skulle nu søge at give en saadan Meddelelse om Indholdet af det hidtil Udkomne, at den almindelige Dom, som vi nys have udtalt over denne Kildesamling til den danske Historie, derved kan begrundes. Hovedindholdet er bestemt til at udgiøres af forhen utrykte Brevskaber og Optegnelser. Til Kundskab om den ulykkelige Krig, som i Midten af det 17. Aarhundrede bragte den danske Stat, saa nær som mueligt, til Undergangens Rand, har en af Udgiverne, Herr Dr. Nielsen, meddeelt trede interessante Actstykker (I. 29—40): om Forsvaret af Thy og Vendsyssel 1657, hvilke Landskaber Oberstlieutenant Niels Lykke, efter et Kongebrev af d. 16. August 1657, havde at bemægtige sig og til „Louplatz“ at bruge, indtil han kunde blive saa bestaaende, at han kunde gaae Fienden under Øine; om Fæstningen Nakskovs første Overgivelse til den svenske Krigsmagt i 1658, i en Indberetning fra en Oberst Both til det danske Rigsraad, og endeligen om Udskrivningen af Soldater i Dronningborg Lehn, i en Skrivelse

fra Rigsraad Henrik Thott til Mogens Høeg til Arreskov (dat. d. 13. Mai 1657). Vi henlede især Læsernes Opmærksomhed paa det sidste Stykke, som giver et nyt Vidnesbyrd om, hvor slet der var draget Omsorg for Stridskræfter, da den danske Regiering i Foraaret 1657 besluttede sig til at angribe Sverrige, medens dets Konge var beskæftiget i Polen, og der raabtes fra alle Sider: „Melius est prævenire quam præveniri“. Som der vides, havde man mere sat sit Haab til Bistand af Fremmede, der, da det kom til Stykket, ikke gjorde det ringeste Skridt til Danmarks Frelse, end man havde sørget for at opbyde en saadan Krigsstyrke, at der i Landet kunde være en behørig Modstandskraft mod den Fiende, som man daarligen havde udæsket. Brevskriveren Henrik Thott, der skulde forestaae Soldater-Udskrivningen i Dronningborg Lehn, melder sin Embedsbroder de jammerlige Resultater, dette Opbud af den vaabendygtige Almue havde havt. „Hvorvel der baade til Thinge og ved Kirkestevne var udgaaet Bekiendtgørelse om den forestaaende Udskrivning, havde dog af det unge Mandskab, som regnedes til 300, neppe en Snecs indfundet sig, og af disse vare ikkun 9 skikkede til Soldater. Hvor streng end Anordningen var, lod den sig dog ikke sætte i Kraft. Stævnedes man den, som udeblev, skulde han have 8 Dages Varsel; mødte han da ikke, vilde Herredsfogeden udsætte Sagen i 6 Uger; med at stevne Sagen til Landstinget gik 14 Dage, og der opsattes den atter i 6 Uger, og let kunde een eller anden Formfeil bevirke, at Retten afviste Sagen. En Vanskelighed frembødes ved de mange i Lehnet liggende Hovedgaarde. Blev en Bondekarl fra Krongodset eftersøgt, saa tyede han ind paa Adelsens Godser, og mange Bønder, som ellers ikke havde 1 Karl, holdt nu 3, som alle havde Tilhold og Beskyttelse paa Adelsgodserne. Dette gjorde Forholdet saa misligt, og den Haandfuld Folk, der var samlet, vidste han ei, hvad han skulde gjøre med. Officererne vilde ikke modtage dem, og de vare for faa til at skikke nogensteds hen. Vilde man udrette Noget, behøvedes strengere Midler. Fik man Dom over de Gienstridige, vilde der kræves mange Jern og stor Bevogtning og

mange Folk, for at faae dem sendte til Kiøbenhavn, og det var endda et Spørgsmaal, om man der vilde have dem. Straffede man dem efter Krigsrettens Strenghed, var det vanskeligt at ramme de Skyldige, og det vilde maaskee ikke blive vel optaget af den høie Øvrighed“. I Mangel paa Patriotisme og Ulyst til at bære de Byrder, som Fædrelandets Tarv krævede, gav Bondestanden ei de andre Stænder det mindste efter; „En Bonde havde svaret Herr Henrik Thott, paa hans Spørgsmaal, hvor hans Karle vare, at de gik og pløiede til Byg; det var Noget, hvorpaa der laa mere Vægt. Denne Mand blev kastet i Taarnet“. Røber alt dette liden Patriotisme hos den danske Bonde, saa røber det paa den anden Side, at han ikke, under den saakaldte „Adelsvælde“ var saa forkuet eller saaledes traadt paa Nakken, som man har fundet for godt at fremstille.

Herr Dr. Nielsen skyldes Meddelelsen af Ivar Juels og hans Søn Kield Juels Familieoptegnelser (I. 47—59), som efter en meget eventyrlig Fortælling om den juelske Families første Begyndelse i Danmark, indeholde en Oplysning om, hvorledes den danske Adel forstod at drage Nytte af den ved Reformationen skete Troesforandring. Ivar Juel, født i Ribe 1494, kom i Ribe Skole 1504, og til „Studium“ i Kiøbenhavn 1514; han drog derpaa til Cøln 1517, og fik der tilligemed Johan Friis, den senere Cantsler, Magistergraden 1519. Han gjorde derpaa et Ophold i Rom, og, efter udentvivel at have giennemgaaet det til Forfremmelse paa den geistlige Embedsbane fornødne Coursus, og efter siden som Kong Frederik I's Secretair at have sat sig i Yndest hos denne, blev han befordret til Biskop i Oslo, et Embede, som dog Vincents Lunge senere skilte ham ved. Som hos Mange af hans Standsfæller paa den Tid, var ogsaa hos ham den religiøse Bekiendelse ikkun et Middel til at stige i Ære og verdslig Glands, og, da den lutherske Lære gik af med Seieren, stod den forrige Biskop i deres Rækker, der droge Fordeel af de nye Lærdomme. Ved Kirkeordinatsen af 1537, fik Nonneklostrene Lov til at staae ved Magt, med saadanne Ændringer i deres Forfatning,

som de nye Religionsskikke krævede (Kirkeord. Blad 80, Krag og Stephanius. Chr. III's Hist. ved Sandvig, I. 602). Men idet de, som alt andet geistligt Gods, betragtedes som Lehn, der vare hiemfaldne til Kronen, fik hvert Nonnekloster en Lehnsmand, som skulde give de i Klostret værende Søstre, og dem, som i Fremtiden maatte ville indgive sig, deres tilbørlige Underholdning. Under saadanne Vilkaar, og forøvrigt mod en aarlig Afgift af 50 Daler, fik Ivar Juel, det anseelige Stubberkloster, i det nuværende Ringkiøbing Amt, som Lehn (1538). Der var dengang i Klostret, som forresten i de lovløse Tider 3 Gange havde været „røvet og plyndret“, endnu 11 Nonner tilbage. At det har været Magthavernes Villie, at Jomfruklostrene, vel nærmest som Forsørgelses-Anstalter for adelige Damer, skulde bestaae i Fremtiden: derpaa tyder den kgl. Forordning af 1. August 1545, som bestemmer den rigelige Underholdning, som Lehnsmanden skulde give Klostersøstrene; men den umættelige Adels Krav paa mere Andeel i det beslaglagte Kirkegods, vare saa høiøstede, at det ene Nonnekloster, efter det andet, trods alle Lovbestemmelser, gik over enten i selve Lehnsmandens Eie, eller bortskienkedes til andre Adelsmænd. Bosiö Nonnekloster i Skaane, som var overladt den sidste Erkebiskop i Lund, Torben Bille, som Lehn, blev, medens denne endnu levede, givet den pommerske Adelsmand Hans Barnekow, som havde lovet at bosætte sig i Landet og at ægte en dansk adelig Dame. (Wieselgrén, De la Gardiska Archivet, III. 29. 32). Den forhenværende Biskop i Oslo købte 1547 det Nonnekloster, hvormed han havde været forlehnet, for den, selv under Hensyn til Pengenes større Værdi, ubetydelige Sum af 12,765 Daler. I Kiøbet fulgte den Forpligtelse at underholde, paa deres Levetid, de tilbageværende Klostersøstre; de vare siden 1538 stegne med 1. Under den hele Omvæltning i alle Forhold, som karakteriserer Reformationens Indførelse her, var Stubberkloster blevet stærkt medtaget. Alt var, efter Ivar Juels Optegnelser, i største Forfald. Over Kirken laa et gammelt Straatag; alle Huse og Muurledder vare raaðne, og uden

Grund. Gierder og Lukkelse var der ikke Spor af. Nogle Bygninger savnedes reent, og andre maatte understøttes med Stiver“. Til Bygningernes slette Tilstand svarede den maadelige Forfatning, hvori Klosters Avling befandt sig.

Naar det senest omtalte Stykke giver os et Bidrag til Kundskab om Forholdene hertillands i Reformationsperioden: da giver et andet os et Indblik i de Stemninger, som fandtes i den politiske Revolutionstid i Aarene Halvfems af forrige Aarhundrede. At der paa den Tid, da de revolutionære Grundsætninger vare paa det høieste Punkt i Frankrige, her har været Folk, som lode sig smitte, og som pønsede paa Midler til at bane Veien for Oprør og Anarchie: er bekiendt nok. Et Vidnesbyrd herom er det I, S. 108 f. af Conferentsraad Werlauff meddeelte Brev fra Malthé Conrad Bruun til den for ikke mange Aar siden i Kiøbenhavn afdøde Prokurator N. C. Bierring. Brevet, som af indre Grunde maa henføres til A. 1799, og ikke som er skeet, til 1796 (jvfr. Rettelser S. 401), omtaler, at Bruun havde meddeelt den hollandske Legation i Paris — thi at Brevet er skrevet fra Paris, er klart af den af B. selv tilføiede Bemærkning, og ikke, som Udgifverne have antaget, fra Hamborg — sine revolutionære Planer, og at den havde bifaldet dem, og yttret, at det ikke vilde være umueligt i Holland at finde Folk, som vilde paatage sig de Omkostninger, der vilde kræves for at tilveiebringe en Revolution i Danmark. Han havde sat sig i Forbindelse med Høvdingerne for de forenede Irlændere, som havde udtalt deres Haab om i de nordlige Egne af Irland at tilveiebringe en Rustning, som skulde gielde Norge. Andensteds fra er det bekiendt, hvilke Demonstrationer de til Paris, efterat den irske Rebellion var dæmpet, flygtede Oprørere gave, da man der, d. 13. Juli 1798, høitideligholdt Aarsdagen for Bastillens Ødelæggelse (Hegewisch, Übersicht der irl. Gesch. Altona 1806, S. 235). Ogsaa disse Folks Bistand paakaldte den danske Demagog. Han taler om „en Landgang paa Sielland, om en Overrumpling af Frederiksberg Slot, om en Bortførelse af den kongelige Familie, om en jakobinsk 17. Januar, om den „feige Nation“,

som, naar Nogen blot tog Magten, ogsaa lod ham beholde den⁴⁴, og beder sig meddeelt, hvad man kunde gjøre i Kiøbenhavn, og hvilke Personer man der kunde sætte sig i Forbindelse med. Selv studerer han Krigsvidenskaben, for at deeltage i en „militær coup de main⁴⁴. Der lod sig maaske skrive en interessant Afhandling om, hvordan Stemningen var i Danmark under den franske Revolutionsperiode. Vi skulle blot gjøre opmærksom paa, at det neppe var Andre end nogle høist exalterede, tildeels unge Mennesker, som hyldede de jakobinske Grundsætninger, og at Alt hvad der her repræsenterede den høiere Videnskab, Intelligents og Dannelsen, var afgjort paa Ordenens og Loyalitetens Side. Som et mærkeligt Modstykke til den ovenfor omtalte Skrivelse fra M. C. Bruun, er det værd at læse det Brev, som een af Landets meest ansete og fortiente Mænd, Secretairen i det danske Videnskabernes Selskab, P. C. Abildgaard, paa Selskabets Vegne, tilskrev (19. Mai 1800) den bekiendte Grev C. F. Horn, som, efter at have deltaget i Gustav III's Mord, søgte Tilflugt til Danmark (Molbech Vidsk. Selsk. Hist. S. 256).

Et meget interessant Stykke ere de af Hr. Justitsraad Bruun (I. 149—157), efter et Haandskrift paa det store kgl. Bibl., meddeelte Regler for Kronprinds Frederik, af Enkedronning Juliane Marie, overgivne den unge Fyrste, saasnart han, efter sin Confirmation tog Sæde i Statsraadet. Man har ikke uden Grund antaget Statssecretairen O. H. Guldberg for disse Reglers Forfatter; men de grunde sig dog paa hvad der iforveien var aftalt mellem Enkedronningen og ham. Flere af disse Regler ere mærkværdige, og der er adskillige af dem, om hvilke man ei kan sige Andet, end at de bleve troligen fulgte af den, for hvis Skyld de vare nedskrevne, saavel medens han styrede Staten som sin svage Faders Medregent, som i de 31 Aar, i hvilke han selv bar Kronen, saaledes det Raad, at han skulde vaage over og holde paa Souverainiteten, og det, at han skulde betragte Sømagten som Rigets fornemste Værn. Henblik til de Tilstande, som havde hersket under Struensees Styrelse savnes ikke i disse Forskrifter. Naar man er vant til ikke

at see Dronning Juliane Maries Navn nævnet uden med Had og Bitterhed, og at finde hende beskyldt for Herskesyge og Underfundighed, uagtet det ikke vides, at hun nogen-
sinde, medens hendes kongelige Ægtefælle levede, tragtede efter, end sige opnaaede, mindste Indflydelse paa Statens Anliggender: gjør det et godt Indtryk at læse den Anviisning, som hun gav den tilkommende Regent, og netop den Fyrste, hvem hun, efter de indtil denne Dag, giennem meer end to Menneskealdre, cirkulerende ubiennede Rygter, beskyldes for at have villet fortrænge fra Thronen.

Jo sieldnere det er at see Brevskaber og Actstykker offentliggjorte, som berøre den Tids Historie, som ligger vore Dage nærmest: desto mere maa man være disse Samlingers Udgivere Tak skyldig, fordi de have draget Tidsgrænsen, ud over hvilken de ikke ville gaae, til et Stykke hen i det nittende Aarhundrede. Tvende Meddelelser, som kaste Lys paa vore Forhold i Begyndelsen af indeværende Aarhundrede, ere optagne i de foreliggende Bind. Det ene (II. S. 18) er en af Dronning Marie Sophie Frederikke opsat Fremstilling af Danmarks politiske Forhold fra Krigsurolighedernes Begyndelse i 1807 til Kielerfreden: et Skrift, som skal være oplæst i det første Møde af Statsraadet, i hvilket Hendes Majestæt førte Forsædet, medens K. Frederik VI var i Wien, i Anledning af Congressen (6. September 1814 til 22. Mai 1815). Den er skreven med en fast Overbeviisning om den retfærdige og loyale Politik, som K. Frederik VI havde fulgt, og med en dyb Uvillie over det Rænkespil af de øvrige europæiske Monarcher, hvorved de opløste Forbindelsen imellem Danmark og Norge, og i lang Tid lode det være uvist, om det første Rige skulde vedblive at bestaae. Med Engelstoft, hvem det her aftrykte Haandskrift har tilhørt, maa man beklage, at den ophøiede Forfatterinde ikke har fortsat sin Meddelelse, og at hun navnlig Intet har efterladt om Kongens Reise til Wien, og om den egentlige Anledning til denne, og om de Resultater, den ledede til, og om det var saaledes, som Rygtet vilde, at der, medens Norge var i Opstand, og ei, paa Basis af Kieler-

freden, vilde underkaste sig Sverrige, var en ny Plan i Gierde om at opløse det danske Rige, og at oprette et cimbrisk Storhertugdømme til Fordeel for Hertugen af Oldenburg, et Project, hvorom Keiser Frants skal have underrettet Kong Frederik VI., og saaledes forhindret dets Iværksættelse.

En anden Meddelelse til vor nyere Historie, er den sidstnævnte Lærdes Dagbogsoptegnelser i Tidsrummet 11. August 1807 til 2. April 1808, III. 97—192. Størstedelen er nedskreven, medens Engelstoft var borte fra Kiøbenhavn, med den Deel af Regieringspersonalet, som fulgte Kongen og Kronprindsen, da disse den 12. August 1807 reiste til Kolding, hvorfra hiin senere begav sig til Rendsborg, og denne til Kiel. Hvad Engelstoft, saa nær ved det Punkt, hvorfra alle Regieringsforanstaltninger udgik, og i daglig og tildeels fortrolig Omgang med Flere af de Mænd, som spillede en Rolle i det offentlige Liv, har fortalt, fører vel egentligen intet Nyt til hvad der findes paa tusinde Steder om Begivenhedernes Gang i det Hele, men indeholder dog adskillige Træk til yderligere at belyse de ulykkelige Forhold, hvori den danske Stat dengang var stedet. De mange Rygter, som Engelstoft har meddeelt, og de Anekdoter, han har ført til Bogs, navnlig om den Feighed og Malconduite, som de danske Befalingsmænd skulle have viist, især under Kiøbenhavns Bombardement, ere vel for en Deel upaalidelige. Imidlertid maa Engelstoft have været indtagen i disse Fortællinger, siden han har gientaget flere af dem i næsten uforandret Skikkelse (s. S. 172 og 184). De vise i alt Fald Stemningen i Landet imod dem, hvem Forsvaret var betroet; og have fra denne Side en vis Interesse. Men at Engelstoft har anført i sin Dagbog den S. 172 berettede væmmelige Yttring af en mundkaad Matros: er ikke mindre ubegribeligt, end at Meddelelsen af disse Optegnelser ei har skaaret den bort. Af større Interesse er det, som Dagbogen indeholder om Engelstofts Reise til Kiel i October 1807 med Hertugen af Augustenborg (S. 160—171), om Kronprindsens Hofholdning der, og om de akademiske Forhold i denne Universitetsstad. Naar Engelstoft anker over den Politik, som

Danmark dengang fulgte, hvorved det selv skal have draget det forfærdelige Uveir over sit Hoved, og over Regieringens Utilbøielighed til at lytte til de Varselsrøster, som deels giennem udenlandske Blade, deels giennem de danske Consuler i London og Amsterdam, lode formanende til at man skulde være paa sin Post: da er Dette ikkun et Echo af hvad der mange andre Steder er skrevet. Uden at ville forsvare den daværende Regiering enten i den ene eller den anden Henseende, tør Ref. dog ikke undlade at giøre opmærksom paa hvad der af en Mand som A. S. Ørsted herom er sagt i: Af mit Livs og min Tids Historie. III. 210—34.

Der er ikke ret mange Dele af vore ældre Forhold, uden at de kunne modtage ny Oplysning ved de i „Danske Samlinger“ indførte Brevskaber. Til Personalhistorien tiener, foruden de alt omtalte Optegnelser om Ivar Juel, den lærde Sogndegn i Taarnby paa Amager, Jochum Hallings Levnet (I. 60—72, efter et Haandskrift paa det kgl. Bibl.) samt Holger Jacobæi (III. 234—249) Optegnelser til hans Livs Historie (1650—1701). Disse biographiske Optegnelser ere, efter hans Død 1701 — han kom syg hjem fra Gientofte 14. Juni, og døde, som det synes, samme Nat — fortsatte af den nysomtalte Jochum Halling, som havde været Huuslærer hos Jacobæus, og gaaet ham tilhaande med Udarbeidelsen af Museum Regium.

Et Bidrag til Kundskab om københavnske Tilstande indeholde de Danske Samlinger i den II. 71—118 meddeelte Beretning fra et Øienvidue om Stadens store Brand i Oktober 1728. Denne Brand, som i Løbet af de 2½ Døgn, i hvilke den rasede, lagde over 1640 Gaarde og Huse i Aske, og gjorde henved 4000 Familier huusvilde, og forarsagede uoprettelige Tab, var for den danske Hovedstad det Samme, som den store Brand, der i Sept. 1667 lagde en stor Deel af London i Aske (400 Gader, 13000 Huse og 89 Kirker), var for denne Stad. Saavel over den ene som over den anden af disse Ildebrande savnes en fuldstændig og detailleret Skildring, og navnlig har endnu Ingen gjort sig den Møie at samle, hvad der i adspredte Kilder maatte være giemt om de Rædselsdage, som

Kiøbenhavnerne giennemgik, medens Luerne fortærede deres Stad. I lang Tid var, naar undtages Reisers naragtige Bog, Hojers Fortælling i Leben Friedrich IV (jvfr. dog Engelstoft og Werlauff, Kiøbenh. Univ. Bygnings Hist. Kbh. 1836. Fol. p. 47), den eneste trykte Meddelelse om denne i sit Slags enestaaende Begivenhed. I sildigere Tider, er der blandt det kgl. Bibliotheks Haandskrifter fundet et Par Beretninger om denne Ildebrand. Den ene er for endeel Aar siden offentliggjort i *Nyt Historisk Tidsskr.* V. (1854) 283 ff. Den anden seer første Gang Lyset paa det nysanførte Sted af de danske Samlinger. Den skriver sig fra den bekjendte Jon Olafsen fra Gunnarvik (s. om ham *Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed*, III. 4—6), der som Amanuensis for Arne Magnussen var kommen til Kiøbenhavn 1726, opholdt sig der under Branden, og selv angiver i sin Dagbog, at han udførligen har beskrevet Stadens Ildebrand. Vi nævnedes i Øieblikket den store Ildebrand i London, September 1667. Mellem denne og den Ildsvaade, der 1728 overgik den danske Hovedstad, er der adskillige interessante Paralleler. Paa begge Sider var man redebon til at udlede Branden af onde Menneskers Anstiftelse. Medens Mange i Kiøbenhavn, hvor der virkeligen skal være grebet adskillige Mordbrændere, kastede Skylden paa Hamborgerne, som meentes at ville hævne sig for nogle deres Handel skadelige Forordninger af den danske Regjering: var der Andre, som væltede Brøden over paa Jøderne, som man ikke lang Tid iforveien havde tvunget til at indfinde sig i Vaisenhuskirken for at høre Prædikener, sigtende til deres Omvendelse (s. Kongebreve af d. 18. Mai 1728 og 7. Juni s. A., i *Kirkehist. Saml.* I. 123; *Pontoppidan, Menoza* III. 460—61). Saavidt gik den religiøse Fanatisme, at endog adskillige Jøder bleve, efter Jon Olafsens Fortælling, lagte paa Pinebænken, uden dog at bekiende det Mindste om deres Deelagtighed i Ildspasættelsen. I England maatte Katholikerne bære Skylden for Londons Brand, og hvorvel der, ved de anstillede Undersøgelser, Intet kom for Lyset, som kunde begrunde denne Beskyldning: forkynder dog, indtil denne Dag, en Indskrift paa den til Erindring om

denne Tildragelse opreiste Støtte „the Monument“, at det var Papisterne, som havde sat Ild paa Staden.

Et Bidrag til Kundskab om Tilstande i vor Hovedstad især i de literære Kredse, i den 2. Halvdeel af det 18. Aarh., giver den af nærværende Referent meddeelte Dagbog over et kort Ophold i Kiøbenhavn af den svenske Professor I. H. Lidén (II. 328—53). I de 11 Dage, han var i Kiøbenhavn (6. Juni—17. Juni 1763), maa man tilstaae, han saae sig godt omkring, og gjorde Bekiendtskab med de i den danske lærde Verden meest betydende Mænd, til hvis Charakteristik og Leveviis interessante Træk ere meddeelte. Naar Langebek ellers ikkun er os bekiendt som den alvorlige og grundige Lærde, systende med at samle den danske Histories Kilder: da fremtræder han her som den muntre Selskabsmand, der saae Fremmede hos sig, og beværtede dem overflødigen med Mad og Viin, og som havde Tid og Leilighed til at føre de ham anbefalede Udlændinge omkring i Stadens Samlinger og i ansete Mænds Huse. Den Tid, da Lidén var i Kiøbenhavn, var een af de flere Perioder, i hvilke Rosenborg Have var et yndet og søgt Spadserested. Den første Aften Lidén var i Kiøbenhavn, fandt han her en „anseelig Folkemængde“. Den anden Aften, efter at have spist hos Langebek, fulgtes de ad til denne Have og „promenerede der indtil langt ud paa Natten“. En anden Spadseregang i Kiøbenhavn, som besøgtes i vore Bedsteforældres Dage, var Philosophgangen; der spadserede Lidén i „et godt Selskab“ til langt ud paa Aftenen d. 15. Juni.

Til den danske Literaturhistorie indeholde de „Danske Samlinger“ foruden de mangfoldige Breve til og fra danske Lærde (I. A. Cold, K. Ancher, Langebek, Thura, Chr. Falster, O. Sperling, Stephanius, Suhm, Schöning, Zoëga, Malthes Møller, O. Worm, A. Magnussen o. m. Fl.) de interessante Uddrag af Rentemestrenes Regnskaber i Tidsrummet 1571—89 (I. 91—98), der oplyse de betydelige Gaver og Understøttelser, som Regieringen lod tilflyde danske saavel som fremmede Videnskabsmænd. Man

havde dengang ikke Rangtitler, Ridderkors eller Fortienstmedailler, hvormed Dedicationer af Bøger eller andre fyrstelige og kongelige Personer viste Opmærksomheder kunde vederlægges; derfor betaltes disse med rede Penge, og det, efter Pengenes Værdi, rigeligen. M. Anders Mariager, Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn, fik 50 Daler for de 12 Prædikener over Bønnen, som han 1580 havde dediceret Kong Frederik II; Dybvad den Ældre for den Bog, som han havde tilegnet Kongen om den Comet, som saaes 1577, 30 Daler; Anders Sørensen Wedel 100 Daler for Dedicationen af Adamus Bremensis o. s. v. Især var det udenlandske Versevagere, som besang glædelige Begivenheder i det danske Kongehus, f. Ex. Fred. II's Bryllup med Sophia af Meklenborg og Christian IV's Fødsel, som betænkte. De samme Regnskaber give os ogsaa en Forestilling om hvad der anvendtes paa Bøger, som Kongen, ved Hovedstadens Bogførere, lod forskrive fra Udlandet (for Ariæ Montani Biblia Polygotta Antv. 1569—72, 8 Voll. Fol., betaltes Peder Andersen Bogfører 70 Daler — sandsynligviis ikke for det hele kostbare Værk) — og hvad der gik med til videnskabelige Foretagender, som Kongen lod fremme i selve Landet f. Ex. Anders Vedels „Reise og Vandring i Riget og i Fyrstendømmerne.“

Til Oplysning i vor Literaturs Historie, tiene ogsaa, foruden mange andre Smaaafdrag, af hvilke vi blot skulle nævne den II. 277 meddeelte Oplysning om Resens danske Atlas, de i III. 358—370 aftrykte Forslag til en Undersøgelse af Universitetets Tilstand og denne Stiftelses Reform (1725). Forslaget var af Andreas Hojer, som selv var een af dem, der vare udsete til at indtræde i den Commission, som begieredes nedsat til at undersøge de „Enormiteter“ som gik i Svang ved Universitetet, og Betænkningen derover var opsat af den bekjendte Christian à Mönichen, som var Hovedhiulet i den „hemmelige Commission“, der 1725 blev nedsat, og hvis første Forretning var Afsættelsen af Frederik Rostgaard (23. Jan.) fra hans Stilling som Oversecretair i Cancelliet, og Mönichens Indsættelse, efter 2 Dages

Forløb, i dette Embede. Mönichen saavel som Biskop Deichman, Hojer og Lintrup, der alle vare Dronning Anna Sophies Clienter, skulde, tilligemed Lector Theologiæ, Cancellieraad Jacob Rasch i Christiania, udgiøre den Commission, som skulde visitere Universitetet. Det er en Mærkelighed, at den hele Plan er stilet til bemeldte Dronning. Det var vel Ildebranden, der qualte den i Fødselen; men flere af de Anskuelser, som dette Mönichens Project udtalte, fik Gyldighed, da faa Aar efter den nye Universitetsfundats udkom 1732. Men den blev til under Andres Auspicer, end Dronning Anna Sophies og hendes Kreaturers.

Til Literærhistorien regne vi ogsaa de III. 193 ff. af Etatsraad Regenburt meddeelte Brevskaber om den 1634 tilsigtede Oprettelse af et Universitet i Flensborg, en Menneskealder, inden Christian Albrecht grundede Høiskolen i Kiel, og de af nærværende Referent indrykkede (III. 351—58) Dr. B. Münters Forskrifter 1772 for hans Søn, Frederik Münters Underviisning og Opdragelse. Herhen hører vel ogsaa det ved Hr. Birket Smith første Gang udgivne danske Skuespil Kortvending, og den tidligere utrykte Heltesang af den bekiendte Digter, Præsten Sorterup i Lydersløv (III. 227—33). Den besynger de danske Vaabens heldige Fremgang i Norge, og Kong Carl XII's Fald.

Til Danmarks Søkrigshistorie tiene de meddeelte Breve af Tordenskiold til hans Velyndere General Baron Løvendal og Generallieutenant Hausman (fra Aarene 1711 og 1712 (II. 306—325) samt nogle fra Tordenskiold til Admiral Judichær af 1719 (II. 286), Bidrag til Sømagts Historie i Grevens Feide (II. 289—305), ved Capt. Grundtvig, bestaaende i Meddelelser af de omtrent 1000 Stykker, dels Breve, dels Quittancer og Regnskaber, vedkommende Flaaden i den omtalte Periode, som nylig ere fundne i et afsides Sted, i eet af de ældste Archivlokaler; Orlogsskibet Dannebrog's Deeltagelse i Kampen i Kiøgebugt, 4. Oct. 1710 oplyses II. 258—269 ved Afskrifter af Skibsjournalerne. Til Landkrigsmagts Historie gives Oplysning i et Stykke,

meddeelt af Werlauff, om Landeværnets Forhold under Krigen i 1807, bestaaende i en Proclamation, udstedt af General Oxholm (II. 95) til de opsætsige møenske Landeværnsfolk. Og under Bidrag til Landkrigstjenesten tør vi vel ogsaa regne den III. 280—87 meddeelte Extract af Landkadetakademiets Straffeprotokol (1738—1777), medd. af Cancellist Dittmann. Til Landbrugets Historie giver et (medd. af Hr. Kammerraad Rasmussen paa Gisselfeld) saakaldet Videbrev fra Nordby paa Samsø (II. 235—246) et Bidrag, og dette har den Mærkelighed, at, medens de øvrige gamle Byskraaer, med de i disse indeholdte Vedtægter og autonome Forskrifter for Jordbruget og for Bøndernes indbyrdes Forhold, nu ikkun have Betydning som historiske Curiositeter og som Minder om en Tingenes Tilstand, der for længesiden er forsvunden, og tildeels maaskee som Kilder til flere Lovbestemmelser (s. den i Hist. Tidsskr. I. 417 aftrykte Østrup Bylov og Gildeskraa; Radsted Byskraa sammesteds IV. 477; Bierregrav Bylov s. St. V. 523; Rønninge Byskraa i Bendtz: Beskr. over Rønninge og Rolsted Sogne (Odense 1820) S. 103 ff.) og mueligen flere andre af disse ved Almuens Autonomie i ældre Tider vedtagne Bestemmelser, som Ref. ikke kiender): er det her aftrykte Videbrev, der i den Skikkelse, hvori det nu foreligger, bærer Aarstallet 1697, men uidentvivel er ældre i alle væsentlige Punkter, indtil denne Dag bleven i fuld Kraft som Regel for Agerbruget og hvad dermed staaer i Forbindelse i den omtalte Bymenighed. Nordby er nemlig eet af de ganske faa Sogne i Landet, hvor Jordfælledsskabet endnu bestaaer med alle de dertil knyttede eiendommelige Vedtægter; det vil snart uidentvivel ogsaa forsvinde der, ligesom det i vore Dage er blevet aflagt i andre Egne, hvor man med størst Stivsindighed havde hængt ved de sammenbyggede Gaarde og det dermed forbundne Trevangsbrug, f. Ex. paa flere Steder paa Vemmetofte Klosters Gods, hvor der forløb over 70 Aar, efterat Lovgivningen havde budet Ophævelsen af Fælledsskabet (Fdn. 23. April 1781), inden man fik Øinene op for de for Jordbruget fordærlige Følger af Jordernes Drift i Fællig

(Brasch, Vemmetoftes Hist. III. 228). Hvessinge Gilde-
skraa (III. 221—226) oplyser en svunden Tids Folkeliv.

Der er ingen Materie af vore ældre historiske Forhold, som mere belyses i disse Samlinger, end hvad der angaaer Theatret. Hvad der andensteds er samlet til Skuepladsens Historie i dens første Aaringer, vil kunne modtage megen Berigtigelse ved de Notitser og Aktstykker, der her ere bragte for Lyset (I. 41—46; II. 354—384; III. 4—46; III. 278—80). Det er saaledes sat saa godt som udenfor al Tvivl, at Frederik Rostgaard var een af dem, som især antog sig den begyndende danske Skuepladses Tarv, og dette støttes især paa et Vers, som samtlige Acteurer sendte ham paa Nytaarsdag 1723, I. 44—46. At det tillige var ham, som antog sig de Studenter, der sloge sig til Skuepladsen, er godtgjort ved et rimet Bønskrift til ham fra Studenten Jens Høberg, som, fordi han havde betraadt Scenen, maatte, efter en Beslutning af Consistoriet, forlade Walkendorfs Collegium (I. 44 ff.). Om de Mænd, som forestode den første danske Skueplads, om deres personlige Forhold, og de Vanskeligheder, med hvilke de havde at kæmpe, og om den Beskyttelse, som de fandt hos den Tids formaaende Mænd, ere interessante Oplysninger meddeelte paa de anførte Steder af Samlingernes andet og tredje Bind. En Skrivelse fra Skuespildirecteuren Montagu til Løvenørn strax efter Hovedstadens Ildebrand (30. Oct. 1728), viser den fortrolige Fod, hvorpaa han stod med denne Herre, og giver adskillige Oplysninger om hiin Katastrophe III. 33 ff.

Naar Ref. endnu har tilføiet, at de hidtil udkomne Bind af disse Samlinger ogsaa indeholde Bidrag til Kundskab om tvende af de i Danmark i det 17. Aarh. værende udmærkede Kunstnere, og disses personlige Forhold, ved Meddelelsen af en Kiendelse, afsagt af Consistoriet i en Retstrætte betreffende en Pengesag, mellem Svogrene, Maleren Abraham Wuchters og Kobberstikkeren Albrecht Haelweg (I. 289—306), og at de ved Meddelelsen af Frederiksborg Slots Inventarium 1650 (II. 118) give et Bidrag til at kiende de der samlede af danske og fremmede Mestre forfærdigede Malerier og andre Konstsager: troer han at have givet en saadan Udsigt

over Indholdet af de udkomne Bind af „Danske Samlinger“, at den Dom er begrundet, som han i Almindelighed har udtalt om dette Hesteskrift som et fortrinligt Repertorium for vigtige hidtil utrykte Oplysninger om vort Fædrelands Tilstand i ældre og nyere Tider.

Foruden forhen utrykte Stykker, ere de „Danske Samlinger“ bestemte til at optage mindre Afhandlinger af historisk, topographisk og literær-historisk Indhold. En saadan Afhandling aabner Samlingernes første Bind; thi, ved at meddele en ikke forhen offentliggjort Tale af den berømte Skolemand, Falster, holdt eller bestemt til at holdes i Ribé, i October 1726, i hvilken han udbreder sig over de formeentlige Fornærmelser, som den hollandske Philolog i Utrecht, P. Burman, havde tilladt sig imod den danske Nation: tager Hr. Justitsraad Bruun Anledning til at belyse den hele Polemik, hvortil et misforstaaet Ord af Burman i et Angreb paa den franske Udgiver af Quinctilian, Capperonier, havde givet Anledning, og i hvilken nu de tre berømte danske Lærde, Falster, Gram og Holberg, deelto. Efter den af Bruun givne Fremstilling af Sagen, synes det klart, at, naar hine tre danske Mænd reise en saa heftig Anke imod Burman, som den, der havde haanet det danske Folk, da klage de over heelt Skind, og det er os uforstaaeligt, at tre saa skarpsindige Mænd have kunnet construere et af sin Sammenhæng udrevet Ord saaledes, som de have gjort det. Sees Sagen i det Lys, hvori den nu er sat, er det saa langt fra at de Yttringer, som bragte de danske Lærde saaledes i Harnisk imod Burman, indeholdt det Allermindste til Vanære for det danske Folk og dettes Lærde, at de tvertimod indeholdt megen Roes over disse. Udentvilt maa det ogsaa snart være gaaet op for Holberg, at han havde forløbet sig, ved at udgive sit Smædeskrift mod Burman: *Holgeri Dani ad P. Burmannum Epistola* (1727), og ved, endog i tvende forskellige Udgaver, strax at lade det komme i en dansk Oversættelse. Som et Beviis for, at Holberg har erkjendt sin Vildfarelse, er det sagt (I. 8), at han „aldrig har nævnet denne Epistola i sine øvrige Skrifter,

eller anført den i den Oversigt over disse, som han flere Steder har givet. Men hvorfor optog han den saa, efterat et Decennium var forløbet, i sine *Opuscula Latina*, og vedkiendte sig saaledes at være dens Forfatter, medens den oprindelige Udgave ikke har nogen Auctors Navn paa Titelbladet, og hvorfor optog han den atter, efterat der paany var hengaaet over et Decennium, i sine mindre poetiske Skrifter 1749? Det var Synd at sige, at Holberg ei havde gjort Alt hvad han formaaede til at udbrede Skandalen. Gram var alt mange Aar iforveien af Wolf i Hamborg gjort opmærksom paa, at han havde befundet sig i en reen Vildfarelse.

Til den danske Stats Jordbeskrivelse og Statistik i ældre og nyere Tider, tiene de med saa megen Flid af Herr Dr. Nielsen samlede Efterretninger om Vester Horne Herred i Ribe Amt (I. 111—148; II. 18—70; 97—117), og samme Forfatters Efterretninger om Slaugs Herred, ligeledes i Ribe Amt (III. 289—350). De Egne, som her skildres, høre aabenbart til de af Naturen meest stedmoderligen behandlede Strækninger i vort Fædreland. De havde ovenikøbet lidt særdeles i det 17. Aarh., ved gientagne Indfald af fremmede Tropper, og til de Bidrag, som i andre Skrifter ere meddeelte om de Plyndringer og Udskrivninger, som ledsagede de Keiserliges Indmarsch 1626—28, de Svenskes i 1643—45, og atter i 1657—59, og endeligen Brandenborgernes og Polakkernes i de sidstnævnte Aar, hvilke Hære vel vare sendte Danmark til Hielp mod Fienderne, men som, i at røve og plyndre, ei stode tilbage for disse, ere nye føiede i de her meddeelte Afhandlinger af Dr. Nielsen. Hvad et enkelt fattigt Hedesogn, Grinsted, Slaugs Herred, maatte yde hine Fremmede, kan læses III. 296, hvor en Indberetning er aftrykt, som Sognebeboerne, efter kongelig Befaling, maatte afgive om deres Lidelser i Krigsaarene. I Alt var der af det omtalte Sogn udgivet, under Besættelsen af de fremmede Hære, 1414 Rdlr., 261 Tdr. Korn, 666 Stk. Fæ, 159 Heste og Hopper, 2201 Faar, Geder, Lam og Sviin, foruden hvad der til den store Indquartering var medgaaet,

og hvad der var røvet, hvorom Intet var optegnet. I en særlig Beretning skildrer Sognepræsten hvad han havde maattet udgive, og hvorledes han var bleven plyndret. Lignende Indberetninger foreligge fra flere Sogne i Omegnen.

Til de Ulykker, som Krig og fiendtlig Overvold bragte over denne Deel af Landet, og som foranledigede Mange af Beboerne til at forlade deres gamle Boliger og at tye til Klitterne, hvor de levede som Troglodyter, indtil Fienden var borte (III. 301), kom endnu Ødelæggelsen ved den forfærdelige Vandflod Natten mellem den 10. og 11. October 1634. Hvorledes Vandet trængte ind i Jandrup Præstegaard, saa at Præsten, som vaagnede, og sprang ud af Sengen, stod i Vand til Knæene, er beskrevet II. 35. Overhovedet var Jylland i langsommelig Tid hiemsøgt med allehaande Plager, saa at Tilstanden der var bedrøvelig. Grevens Feide og Jydernes Andeel i Skipper Clements Stempling, forringede de jordegne Bønders Antal, idet de, som havde deeltaget i dette Oprør, og ikke kunde udrede de dem paalagte Bøder: maatte afstaae deres Gaarde til Kronen, og gik over fra Eiendomsmænd til Fæstere. Jo mere det gik tilbage med den gamle danske Adel, der efter Souverainiteten enten uddøde med forbausende Hastighed, eller sank i Armod, medens dens Eiendomme gik over til Personer, der ofte fra ganske underordnede Stillinger havde svunget sig op til Herremænd: desto værre bleve Bondens Kaar. Især gik det ud over de jyske Herresæder, som i Aarene efter 1660 ofte kom i Hænderne paa Folk, som „havde arbeidet sig op fra Bondestand, og som, for at kunne holde ud, maatte plage deres Bønder til at udrede de nødvendige Paalæg“. Det er et stærkt Vidnesbyrd, som anføres i Beskr. over Slags Herred, III. 316, om Agerbrugets og den øvrige Landbonærings usle Vilkaar i den nysomtalte Periode, at Herremanden Christen Krabbe, som med sin Hustru, en Datter af den giennem Aarhundreder navnkundige Adelslægt Norby, havde faaet Gaarden Urup i Griusted Sogn, der, efter Matrikelen af 1664, stod for 14 Tønder Hartkorn, 1689 maatte, for en Skatterestance af 30 Daler, frasige sig

Gaardens Herligheder og Privilegier, saa at Urupgaard, med Hensyn til alle Beskatningsforhold, faldt ned til en almindelig Bondegaards Stilling. Gaardens hele Udsæd var dengang ikkun 8 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg, og der avledes 30 Læs Hø (III. 316—17). Døttrene af de Adelslægter, som vare sunkne i Armod, ægtede Personer af simpel Stand. Saaledes giftede en Datter af en følgende Eier af den nævnte Herregaard, Birgitta Sophia Munk, sig med en simpel Mand, Lars Andersen Møller, som i Tieneste hos en Landraad i Holsteen, havde lagt sig lidt til Bedste. Denne Mand maa selv med sine Børn have forrettet det Arbeide, som forefalder paa en Landgaard; thi om en Søn af ham er det berettet, at han 1732 omkom, idet et Tag, paa hvilket Faderen sad og arbeidede, faldt ned og knuste ham. Lars Andersen Møllers Efterkommere leve endnu i Grinsted Sogn, blandt Bønderfolk, og saaledes er, paa Spindesiden en Æt, som hørte til de anseeligste i vort Fødeland, forplantet indtil vore Dage (III. 318). Men ogsaa Descendenterne af de Personer, som fortrængte hine gamle Adelslægter og tildeels grundede deres timelige Velstand paa deres Ruin, have prøvet den samme Skiebne, og ere kómne i Ringhed og Armod. Saaledes Efterkommerne af den i vor Historie altfor bekiendte Parvenu, Holstenceren Henrik Müller, som meledede sin Kage, under Landets Finantsnød i det 17. Aarh. saa vel, at han kom i Besiddelse af mange tusinde Tønder Hartkorn af Krongodset. S. Orion II. 107.

Det var til den af Dr. Nielsen skildrede Landsdeel, der nu ikkun frembyder det sørgelige Skue af en gold Hede, men som, haade at dømme af de Spor af Ploven, der ikke have ladet sig udslette, og af de mange Gravhøie, cengang i en svunden Fortid har været ulige bedre bebygget, end nu-omstunder, og til dens Opdyrkning, at, ved en Regjeringsforanstaltning, endeel pfaltziske Bønder indkaldtes omtrent 1760, imod Løfte om Skattefrihed i 20 Aar og nogle andre Fordele (Pl. 28. Mai 1759). Det hørte til det 18. Aarh. philanthropiske Bestræbelser, at ville opdyrke slige ufrugtbare Egne; saaledes begyndte Keiserinde Catharina

II omtrent paa samme Tid som den danske Regiering, med at indkalde tydske Nybyggere til at colonisere det saratowske Gouvernement i Sydrusland (Wichmand, Chronol. Uebersicht der russischen Gesch. (Leipzig 1825, I—II. 4to.) II. 19). Og det var henved et Decennium senere, at Peruaneren Olavides begyndte sine Colonisationsforsøg af Sierra Morenas Biergegne. Saa udbasunet end det sidstnævnte Forsøg blev giennem alle Aviser, saa var det dog endnu slettere anlagt (s. A. L. Schlözer Briefwechsel (Gött. 1776—82, I—X.) IV. 149 ff.; 387 ff.; Schlosser, Gesch. des 18. Jahrh. 3. B. 1. A. S. 88 ff.), end den danske Regierings Agerdykningsforsøg i Hederne paa den jyske Halvø. Hvad der er berettet i forskellige Skrifter (D. Atlas, IV. S. 509—16; Carstens, Colonierne paa Alheden (Viborg 1839), og Anmeldelsen deraf i Hist. Tidskr. I. 540 ff.) om Forsøgene paa at colonisere andre Hedestrækninger i Jylland, er et Sidestykke til hvad der her fortælles om de i Slaugs Herred anlagte 3 Colonier: Frederikshaab, hvor man samlede Nybyggere af reformeert Troesbekiendelse; Moltkenborg, som bebyggedes af Lutheranere, og Frederiksnaade, hvis Beboere vare Katholiker. Forskiellige Kilder have sat Dr. Nielsen istand til at give en meget udførlig og instructiv Fortælling om disse Colonier (III. 303—307).

Ogsaa i de af Dr. Nielsen beskrevne Hedeegne møde os Exempler baade paa tyranniske Jorddrotter, især af den Classe, vi nys have omtalt, og paa den Selvtægt, som de forpiinte Bønder toge over deres Bødler. En saadan Bondeplager og Huustyran, der i alle Maader kan stilles ved Siden af de siællandske Bondeplagere: Rasmus Ibsen paa Frøslevgaard (s. Brasch, a. St. II. 3 ff.), Beringskiold paa Rønnebeksholm og Sparresholm, og Landsdommer Knud Ahasverus Becker paa Bekkeskov, skildres os, efter Retsacter og andre Kilder, i Eieren af Lydumgaard, Lydum Sogn, V. Horne Herred: Jørgen Jensen Bramming, som havde samme Skiebne som den nysnævnte Bondeplager paa Bekkeskov. Flere Planer vare lagte til at skille ham

ved Livet; hans egen Hustru havde deeltaget i dem, idet hun endog havde lovet en Mand for at dræbe ham, et Spand af Gaardens bedste Heste og 60 Daler; de vare imidlertid mislykkede; da sammenrottede samtlige Godsets Bønder sig og betalte en Mand for at skyde ham. Mordet blev fuldført Natten mellem d. 25. og 26. October 1702, og een af Gaardens Karle holdt en Hest i Beredskab, hvorpaa Morderen red sin Vei, og saa tryk var han, at han endog gav sig god Tid til at drage omkring og opkræve de Penge, som vare ham lovede for hans Ugierning, og saa sløv og langsom var Retsfærdigheden, at der hengik over eet Aar, inden Øvrigheden tog sig af Sagen, og først i Dec. 1703 blev en Belønning udlovet for Morderens Paagribelse (I. 142—144). Denne og flere Medskyldige havde imidlertid fiernet sig.

En tredje selvstændig Bearbejdelse af et, indenfor de „Danske Samlinger“ Plan liggende Æmne er givet i Cand. Mag. Sechers Afhandling om Poul Juels Projecter og hans Sammensværgelse, et Bidrag til Enevældens Historie, III. 47—69.

Det var, som man veed, en Plan, som Poul Juel, der, efterat være bleven afsat fra sit Embede som Amtmand i Lister og Mandals Amter, opholdt sig i Kiøbenhavn, havde lagt om at indtage Grønland for den russiske Zar, der fældede ham, og bragte ham til at lide Dødsdom som Landsforræder, d. 8. Marts 1723. Samme Dag udkom fra den bekiendte Styverfænger, Phönixbergs Pen et Vers i Anledning af Juels Endeligt. (Werlauff om Phönixberg. Hist. Tidsskrift, 3. Række, II, 15.) I Hovedsagen er P. Juels Brøde bekiendt; men de Hr. Sechers Afh. tilføiede Aktstykker og Oplysninger, som ere samlede fra forskellige Kilder, vise hans Charakteer og hans Projecter i et klarere Lys, men vise ogsaa tillige den underfundige Maade, hvorpaa man kom under Veir med hans Forehavende, og den lumpne Rolle, som Postmesteren Erlund, spillede, idet han, ikke nøiet med at have, ved at gjøre Brud paa Brevhemmeligheden, bragt Juel i Fortred, ogsaa paatog sig at fængsle ham; et Hverv som han synes ret *con amore* at

have udført. Efter det Lys, som denne Afh. kaster paa P. Juels forræderske Planer og Drivfjederen til disse, maa man indrømme, at Werlauff gjør ham alt for stor Ære ved at kalde ham en talentfuld Sværmer (Antegnelser til Holbergs 18 første Lystspil, S. 115). I endnu høiere Toner (S. 68) har en anonym Forfatter, citeret af Secher, talt til hans Roes. Med al Grund kalder Hr. Secher ham „en uredelig, forføngelig, rænkefuld og hævngierrig Projectmager“ (S. 68). Vi skulle, idet vi slutte vor Omtale af denne Artikel, gjøre den Bemærkning, at i P. Juels Levnet komme flere Træk frem, som vise, at han har besiddet i en mærkegrad den Rangsyge, som er saa karakteristisk for hans Samtid. For at kunne gjøre et rigt Giftermaal, søgte han, under 29. Marts 1715, en høiere Rang, „Charakteer af noget anseeligt Raad“, og da han tilbød Zaren sin Bistand til Erhvervelsen af Grønland, „kaster han sig for Keiserens Fødder, i Haab om at han“, med Geheime-, Cancellie- eller Commerceraads-Charakteer, maa sysselsætte sig med disse vidtløftige Landskabers Opdagelse!

Udgiverne have lovet nu og da at ville optrykke sieldnere ældre Smaaskrifter af Vigtighed. Af saadanne indeholde de udkomne Bind et Par ret interessante. Det ene (I. 369 ff.) er en paa Høitydsk forfattet Oversættelse af det imod den danske Adel paa Plattydsk forfattede og i Malmø 1535 trykte Stridsskrift, hvorpaa Adelens Svar findes i D. Magazin V. 304—16. Det er en Henvendelse til Tydsklands Stænder om hvad der havde givet Anledning til den daværende Borgerkrig, nemlig „Rigsraadernes Forræderi og tyranniske Regimente“. Dette Skrift, bestaaende af 8 Pagg. 4to. er ordret aftrykt, efter et Exemplar, hvoraf det Kgl. Bibl. i Kiøbenhavn er kommet i Besiddelse. Tilføiet er, efter Originalen i Malmø Raadstuearchiv, et Brev fra Mogens Goye og Erik Banner, til Borgerne i Malmø, hvori de tilbagevise de i det omtalte Feideskrift imod Rigsraadet giorte Beskyldninger (I. 383—86). Det andet sieldne Skrift, der her paany optrykkes, er en plattydsk Vise om K. Christian II. som landflygtig, efter de paa det kgl. Bibliothek værende

defecte Exemplarer (I. 173—176). Den er i en dansk Bearbejdelse optagen i Anders Sørensen Vedels 100 danske Viser, hvor der fortælles, at den menes at være digtet af Kongen selv, medens han sad i Fængsel.

Et Bidrag til den danske Bibliographie i det 16. Aarh. indeholder P. Palladius's Skrifter, disses forskellige Udgaver og hvad der ellers hører til en reen bibliographisk Fortegnelse (I. 73 ff.; 158 ff.; 387 ff.). Det er en Fortsættelse af et større Arbejde som Justitsraad Bruun meddeler paa et andet Sted (Aarsberetninger og Meddelelser fra det St. Kgl. Bibl., hvoraf 3 H. ere udkomne for 1865—67), og som er bestemt til at behandle hele den danske Literatur fra Bogtrykkerkonstens første Indførelse i Danmark 1482, da, som bekiendt, det første Skrift udgik fra en Presse i en dansk By, i Odense, en Historie om Beleiringen af Rhodus, ved Sultan Muhomed II, og ned til Aaret 1550.

Vi slutte denne Artikel med det Ønske, at der med de 3 Bind, som foreligge af de „Danske Samlinger“, maa være gjort Begyndelse til en lang Række af ligesaa vigtige Bidrag til vor Historie, som de, der indeholdes i hvad der af Værket alt er udkommet.

P. W. Becker.

Aarsberetninger fra det kongelige Geheimearchiv, indeholdende Bidrag til Dansk Historie af utrykte Kilder, udgivne af C. F. Wegener. 2. Bind. Kiøbenhavn MDCCCLVI—MDCCCLX. LXII, 326, 136 p. p. 3. Bind. MDCCCLXI—MCCCLXV. LXII, 268, 167 p. p. I Commission hos C. A. Reitzel. Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri ved F. S. Muhle. 4to.

Om det første Bind af det Værk, hvis Titel er anført over denne Artikel, har Hr. Conferentsraad Werlauff, alt for tolv Aar siden, i *Nyt Historisk Tidsskrift*, VI, 576—599, udtalt sig saa omstændeligen, navnlig om Alt, hvad der vedkommer dets Plan, Anlæg og Bestemmelse, at